

ABBA

A zene annyira nélkülözhetetlen a film számára, hogy ha valamelyik rendező nem él vele, ez ugyanolyan extravaganciának tűnik, mint a legszélsőségesebb formabontó (vagy ma már pontosabban: formateremtő) kísérletek. Alkotója válogatja, ki mire és hogyan használja a zenét. S milyet. De akár pusztá hangulatfestő, akár érzelmi elemeket elmélyítő, akár drámai ellenpontozó, akár egyszerű emlékidéző szerepet kap, akár bonyolult időszabályozó a művészi elemek között, akár csak szimpla betét: mindig alkalmazkodnia kell. A képi kifejezéshez, a képmozgás valóságos idejéhez és a kompozíció fikatív időritmusához, a játék környezeti és emberi teréhez, vagyis a „plánok” külső, meg a kapcsolatok és feszültségek belső távlataihoz. A helyzetekhez, az indulatokhoz, a meditációkhoz, a párbeszéddekhez és narrátorszövegekhez. Azonosulásra kényszerít, vagy elidegenít, prózai mozzanatokat költői-kultikus szférába emel, vagy fennkölt jeleneteket a kegyetlen valóság földszintjére szállít — de majdnem mindig alázatos kiszolgálója, legfeljebb olykor rafinált szolgálja a filmben konfrontálva szövethető többi műfajnak. És ez még olyankor is érvényes, mikor a filmek alkotói kifejezetten „zenés” témát választanak: nagy komponisták, előadóművészek életét, alkotások, nagy művek hatását, történelmi, vagy elszigetelt emberi sorsokat drámaian befolyásoló szerepét mutatják be. A *Broadway melody*khöz hasonló zenés látványosságok sem változtattak ezen, legfeljebb feltűnőbbé tették, fontosabbnak tűntették fel a zene szerepét, mikor a történethez kötötték. A Beethoven muzsikára születő kiscsirkeől készült alkotás is csak a filmzene e kiszolgáló rendeltetésének magas színvonalú művészi lehetőségeire világított rá.

A televíziót kényszerítették feladatai, hogy olyan produkciókat is készítsen, melyekben a filmkészítés összes egyéb művészi-műfaji és technikai eleme a zenéhez igazodik, azt

szolgálja. A dolog itt tehát megfordult. A tévét tájékoztató és közművelő kötelezettségei elvezették a koncerttermekbe és táncszínpadokra, A rendezők és operatőrök nem kevés verejtéssel kezdték közvetíteni az eseményeket, keresni a hangzó muzsikához a láttatni valót. Balett és népi táncok esetében a mozgó testek diktálják a képek vágását, a váltások ritmusát, ami nemcsak megkönnyítő kapcsolatot nyújtott a zenéhez, de a leküzdhetetlen cselekménykereső hajlamot is kielégítette. A koncerteken viszont a táncmozgás és a táncos cselekvés szerepét csak a muzsikások, énekesek, karmesterek mozgására: a vonóhúzás, a dobolás, a szájmozgás, a dirigálás gesztus-készletére lehet ráhúzni, a látható cselekvés nem a zenei történetet fejezi ki, csak a muzsikáló ember feladatmegoldását mutatja.

Muzikális rendezők, akik a zene formavilágát és szerkezetét éppen eléggé értékes és gazdag „témának” tartják, ment felismerték és kihallják a formákból és hangstruktúrákból a bennük rejlő, beléjük kódolt emberi üzenetet, ma már nem elégszenek meg a hangzó apparátus fényképezésével. S bár a klasszikus értékű zeneművek a képkomponálás jelenlegi eszközeinek még túlságosan ellenállnak, a népszerű „könnyű” muzsika láttatásában a filmtechnika egész arzenálját felhasználják. Egyetlen néhány perces táncdal alatt egész kis világokat mutatnak be, az énekesek sétálnak, autóznak, repülnek, soronként új kosztümökben tűnnek fel, mosolyognak és üvölnének. Vagy ellenkezőleg: hosszasan elrévednek, sokáig nézetnek velünk egy szál virágot, egy felhőt, fodrozó víztükröt, arcuk, vagy éppen csak szemük, óriásira közelített éneklő szájuk belemosódik a környezetbe, eltűnik a természet képei mögött, aztán mintha csak más alakba költözne a muzsika, új testet öltve tűnnek elő. Hol érzelmesen lebegnek, hol sejtelmesen elhomályosulnak, mint a századelő impresszionis-

ta festményein. A gumikamerák néha szinte vitustáncot járnak a zene tmusára, máskor a különböző látószögű képek váltogatói dolgoznak pontosan, mint egy virtuóz dobos.

A két svéd párból alakult ABBA együtttest lemezeik és televíziós kisfilmjeik tették világhírűvé. Hozzáink érkezett nagyjelmjük is a televíziós tapasztalatok alapján készült. De mert a mozik közönsége cselekményt vár, kanyarítottak a híres dalok — Waterloo, Köszönöm a zenét, S.O.S., Mamma mia, Táncosnő stb. — köré valami kis „sztorit”. Egy rádióriporter kétségbeesetten keresi a lehetőséget, hogy ausztráliai turnéjukon interjút készíthessen a rajongók tömegétől óvott kvartett tagjaival... — ennyi az egész. A számok között utazik a muzsikuss stáb, nyomában a riporterrel városról városra. (Az is a tévére emlékeztet, hogy repülőtéren érkezések és indulások egész sorát látjuk.) Közben nyilatkozik a közönség:

— Azért szeretem őket, mert szépek...

— ... mert tiszták, nem úgy, mint a többi...

— ... mert helyesek, rendeseknek látszanak...

— A ritmusukat.

— A dallamosságukat.

— Ennek a zenének nincs köze semmiféle erőszakhoz...

Valóban, az ABBA-számok kellemesek, szelídek, finoman érzelmesek és finoman vidámak, illemtudóak, s ha arról énekelnek, hogy „egy hete járunk s mindössze kétszer voltunk „úgy” együtt”, hogy „ölelj, szoríts, így, meg százféleképp...”, akkor is kizár minden megbotránkoztatást az előadás jó modora, a konvenciók keretein belül tartott szenvedély, a hangzás, a harmóniák egyszerű-romantikus szabályszerűsége.

A filmbe csempészett kommentár szerint, a Beatles-sikerek óta senkinek nem keltek el olyan óriási péld-

dányszámban a lemezei, mint az övéik. És sok, főleg hangzásbeli sajátosságuk valóban a beat-zenével rokonnak tűnik. De a beatről azt tartották, akiket megdöbbentett betörésével, hogy maga az erőszak. Az ordítás művészeteként jelentkezett. Abbaék viszont, bár semmivel sem kisebb az erősítő apparátusuk, s néha a ritmusuk is ugyanolyan mellbevágóan dübörög, mint gombafejű elődjeiké — szelídek hatnak. Ennyire megszokta a világ a hangos megafonzenét? Mi változtunk, vagy a muzsika többet?

Akik emlékeznek a beat berobbanására, azok talán nem felejtették el a 60-as évek francia, nyugatnémet, amerikai diáklázonságait sem. Egyszerű iskolareformért kezdték, aztán kiderült, hogy nem akarnak értelmetlenül meghalni Vietnamban, szoronganak a diplomás állástalanság kilátásai miatt, a gazdasági válság felhőtől, a társadalmi igazságtalanság elleni harc régi formáit naivnak és reménytelennek tartják... „Békét: most! Forradalmat: most!” Tüntettek, jöttek a rendőrök, a sortűzek; áldozataik, mártírjaik voltak. Az éleződés szélsőségek felé taszította sokukat, maoista demagógia, egyetemi sztrájkok, erőszak. S közben szólt a beat. Aztán kezdett elülni a nagy kavargás. És szelídülni a muzsika. Nálunk egyfelől a népzene motívumai törtek a friss hangzásokba, másfelől békés egyezsége lépett a beat-sereg, meg a régi érzelmességeket gyártó profizene. Nyugaton a visszaszelídulés az ötven év előtti

Hollywoodig ment, míg az erre nem hajlókat új és abszurd vadságaival veszélyes vizek felé csábítja a punk. Ez már nemcsak ugyanabból a korból való, de egyenesen azonos a terrorizmussal, az erőszakkal.

Az ABBA-zene a szelíd szárnyhoz tartozik, de a beat-nosztalgiából táplálkozik. A régi kőhajítás szélesre simult hullámverése. Ezt a kétségtelen stílári különbségek sem tudják elpalástolni. A nosztalgia a mindössze évtizede lezajlott extázisok iránt az átélőktől átöröklődött a következő tizen-huszonévesekbe is.

A film készítői igyekeznek kiaknázni ezt a nosztalgiát. Extázist rendeztek. Lehet, azért szolgál keretül az ausztráliai turné, mert ott valódi még a tömeghisztériái, vagy legalább csődületig fokozható extázisigény. Lehet, hogy gondosan rendezni kellett, a helyszíni felvételeket pedig alapos manipulációval felhasználni.

Bálványok — ezt akarják szuggérálni. A bálványszükséglet primitív emberi igény, a mostani fiatalokra pedig sok mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy primitívek. Hajlandók bálványozni akit megszeretnek, de csak úgy, ahogy a köznapi nyelvhasználatban mondják valaminek: „imádom”. Imádják, ha valaki megszólaltatja beléjük fojtott érzéseiket, megnyitja számukra az émociók zsilipjeit. Az ABBA-dallamok ezt teszik. A film is, a maga zenén kívüli eszközeivel: a zenét tolmácsolja. Szolgálja. Az extázis szorgalmazása arra ösztönözte a készítőket, hogy a ritmust, a lüktetést képi technikával, a hangzást jó kontrasztos vágásokkal dinamikusabbá tegyék, néha végsőkig fokozzák. Így ez az ABBA már nem is egészen ugyanaz, melyet a rövid televíziós filmekből megismertünk.

A rajongók közös életérzéseit kiélezi ez a film. Közhelyesen, ahogy az ABBA-számok közhelyesebbek, mint az előzményeik voltak. De ma mindennek jogunk van örülni, ami — ha akármilyen felszínesen is — erősíti a különben lazuló emberi kapcsolatokat, az egymás felé fordulás vágyát ébresztgeti, ellenáll az elidegenülési folyamat némitó erőinek.

FODOR LAJOS